ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 4-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN
3093-9089

Buxoro - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

№ 4-Son 2026-yil

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan

BOSH MUHARRIR:
Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li
Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
TAHRIRIYAT KENGASHI A’ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta’limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta’lim instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorvich - Texnika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich - pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasi mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor (O’zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy ta’limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O’quv-uslubiy faoliyatni takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Xamidov Akmal Amrulloyevich – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi direktori)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo`yicha birinchi prorektor).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo'yicha direktor o'rinbosari)

Rustamov Shavkat Shuhrat o’g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi professori).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich - psixologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi Pedagogika va psixologiya, ta’lim texnologiyalari kafedrasi mudiri)

Ismatova Dilafruz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar kafedrasi dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi dotsenti).

Mas’ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o'g'li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Tadjixodjayev Zokirkhoja Abdusattorovich — Doctor of Technical Sciences, Professor.

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the "Pedagogy" Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Khamidov Akmal Amrulloyevich — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Director of the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Shavkat Shuhrat o'g'li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the "Psychology" Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the "Psychology" Department).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Educational Technologies at the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Dilafruz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, "Psychology" Department).

Sodiqjon Saidjonovich Mukhlisov — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, "Information Systems and Digital Technologies" Department).

Muxtor Hasan o'g'li Tilavov — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, "Psychology" Department).

EXECUTIVE SECRETARY:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li — Lecturer, Department of Psychology, Bukhara State University.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Ахмадов Назирджон Рахмат угли — доктор философии по психологии (PhD), доцент.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Кулешов Валерий Владимирович — доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии наук (Украина).

Андриенко Елена Васильевна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт физики, математики, информационных и технологических наук, г. Новосибирск, Россия).

Ромм Татьяна Александровна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт истории, гуманитарных и социальных наук, г. Новосибирск, Россия).

Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович — доктор технических наук, профессор.

Олимов Ширинбой Шарофович — доктор педагогических наук, профессор (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Педагогика»).

Зарипов Лочин Рустамович — доктор педагогических наук (DSc), профессор (Научно-исследовательский центр развития высшего образования при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, начальник управления совершенствования учебно-методической деятельности).

Хамидов Акмал Амруллоевич — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, директор Центра педагогического мастерства Бухарской области.

Назаров Акмал Мардонович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Бухарский государственный университет, первый проректор по делам молодежи и духовно-просветительской работе).

Сафаров Дилмурод Халимович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Навоийский областной центр педагогического мастерства, заместитель директора по академической деятельности).

Рустамов Шавкат Шуҳрат угли — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Психология»).

Ганжиев Феруз Фуркатович — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, профессор кафедры «Психология»).

Косимов Убайдулла Ахрорович — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой педагогики и психологии, образовательных технологий Центра педагогического мастерства Бухарской области.

Исматова Дилафруз Туймуратовна — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

Мухлисов Содикжон Саиджонович — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Информационные системы и цифровые технологии»).

Тилавов Мухтор Хасан угли — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Дехконбоев Шохжахон Ойбек угли — преподаватель кафедры «Психология» Бухарского государственного университета.

MUNDARIJA:

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
1	*G'AYBULLAYEV ALISHER ASADOVICH*	MAKTAB UQUVCHILARIDA BULLING XULQ ATVOR SHAKLLANISHINING IJTIMOIY PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI	12
2	*YOQUBJONOVA SEVARA BAHODIR QIZI*	PRESERVING THE AUTHOR'S INDIVIDUAL STYLE IN UZBEK TRANSLATION (BASED ON LEE KUAN YEW'S FROM THIRD WORLD TO FIRST)	18
3	*IBODULLOYEV NURALI SHERALIYEVICH*	PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING TA'LIM JARAYONIDA SAMARDORLIGI VA METODOLOGIK ASOSLARI	29
4	*AXMEDOVA ZARRINA JAMILOVNA, NARZULLOYEVA JASMINA JO'RABEK QIZI*	IJTIMOIY TARMOQLARNING O'SPIRINLAR PSIXIKASIGA TA'SIRI VA UNING PSIXOLOGIK JIHATLARI	32
5	*QAZOQOV MUXRIDDIN HOSHIM O'G'LI*	ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СОТРУДНИКОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ	37
6	*SAIDOVA RAYHONA AMON QIZI*	BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY FAOLIYAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI	40
7	*NISHONOVA ZUXRA VOXIDJON QIZI*	THE DEVELOPMENT OF THE PHONICS APPROACH AND ITS ROLE IN MODERN EDUCATIONAL PARADIGMS	43
8	*SADULLAYEVA SEVARA G'AYRADJONOVNA*	TALABALARDA UYQUSIZLIK VA UNING SALOMATLIKKA TA'SIRI	47
9	*SAFAROVA ZULFIZAR BOBONAZAR QIZI*	BAHOLASH AMALIYOTIDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI	51
10	*MAMATOV ALIMARDON SOTVOLDI O'G'LI, SHOMUROTOV ZOXID ZOKIROVICH*	PROFESSIONAL DEFORMATION AND ITS CAUSES	55
11	*UBAYDULLA AXROROVICH KOSIMOV*	KICHIK MAKTAB YOSHIDA AXBOROT QABUL QILISH MODALLIGINING AHAMIYATI	60

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
12	*XAMIDOV AKMAL AMRULLOYEVICH*	KASB TANLASHDA IJTIMOIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARNING O'RNI	65
13	*JAXONOV JAVLONBEK JAMIL O'G'LI*	O'SMIRLARDA JINOYAT MOTIVLARI SHAKLLANISHINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	69
14	*OSTONOVA LOBAR RASHID QIZI*	THE ROLE OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL APPROACHES IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF STUDENTS' LEISURE TIME	72
15	*SAFAROVA ZULFIZAR BOBONAZAR QIZI*	MUSTAQIL FAOLIYATNI BAHOLASH TEXNOLOGIYALARI: MUAMMO VA YECHIMLAR	77
16	*HAMROYEV JAMSHID O'G'LI TEMURBEK*	MIGRATSIYA BILAN BOG'LIQ IJTIMOIY SHAROITLARDA O'SMIRLARNING PSIXOLOGIK MOSLASHUV STRATEGIYALARI.	80
17	*OBIDOVA ZILOLA FOZILOVNA*	YOSHLAR ORASIDA YUKSAK HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK ASOSLARI	84
18	*QOSIMOVA SARVINOZ BAXTIYOROVNA*	YOSHLAR ONGIDA MANIPULYATSION TA'SIRLARGA QARSHI IMMUNITETNI HOSIL QILISHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI.	87
19	*SHODIYEVA UMEDA SHUHRAT QIZI*	BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KOMMUNIKATIV QOBILIYATNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	93
20	*UMARALIYEVA MUNOJATXON MASHRABOVNA, IBRAGIMOVA MUHLISA ISMOILJON QIZI*	THE DIFFICULTY OF TRANSLATING HUMOR AND JOKES FROM ENGLISH INTO UZBEK	98
21	*DEHQONBOYEV SHOHJAHON OYBEK O'G'LI*	CRITERIA FOR EVALUATING SOCIAL BEHAVIOR OF AN INDIVIDUAL DURING FORENSIC PSYCHOLOGICAL EXAMINATION AND THEIR PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS	102
22	*ABDULLAYEVA BARNO SAYFUTDINOVNA*	UYUSHMAGAN YOSHLARNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MOSLASHUVI VA HAYOTIY STRATEGIYALARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	108
23	*AXATOV YO'LDOSHJON HAMZAYEVICH*	TALABALARDA O'QUV FAOLIYATINI METAKOGNITIV BOSHQARISH ORQALI QAT'IYATLILIK VA MAS'ULIYATLILIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI	113

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
24	*ASHRAPOV NODIRBEK NAMOZ O'G'LI*	O'SPIRINLARDA METAKOGNITIV QOBILIYATLAR RIVOJIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR	121
25	*NAZAROV AKMAL MARDONOVICH*	YOSHLAR PSIXOLOGIYASI VA MA'NAVIY TARBIYA: INNOVATSION JAMIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MA'NAVIY SALOHIYATNI YUKSALTIRISH STRATEGIYALARI	128
26	*RUSTAMOV SHAVKAT SHUHRAT O'G'LI*	TRANSFORMATSION TA'LIM SHAROITIDA TALABALARNING ILMIY-IJODIY SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHGA OID PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR	135
27	*ALJANOVA GULJAHAN AMANGELDIYEVNA*	MAKTAB O'QUVCHILARIDA GEOGRAFIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATIV YONDASHUVNING PSIXOLOGIK ASOSLARI	142
28	*NURULLOYEV FIRUZ NO'MONJONOVICH*	BO'LAJAK INFORMATIKA O'QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI VA YO'LLARI	147
29	*ZARIPOVA MAFTUNA BAHROM QIZI*	CHET EL BOLALAR ADABIYOTI NAMUNALARI ASOSIDA O'QUVCHILARDA UMUMINSONIY IJTIMOIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI	152
30	*TURSUNOVA DILBAR DILBAR ZAFAROVNA*	TA'LIM JARAYONIDA GRAFIK ORGANAYZERLARDAN FOYDALANISH ORQALI O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI	156
31	*BEGMATOVA MUNIRA MUNIRA TOLIBJON QIZI*	SHAXSNING UMUMIY SALOMATLIGINI RIVOJLANTIRISH IJTIMOIY-PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA TALQIN ETILISHI	159
32	*NUSRATOVA MEXRINISO BAXSHILLOYEVNA*	PEDAGOG VA TALABA O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING SHAXSDA ALTRUIZM MOTIVLARINING SHAKLLANISHIGA TA'SIRI	167
33	*MAKSADOVA MEHRINISO SAYXONOVNA*	PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF FORMING PROFESSIONAL QUALITIES AND ATTRIBUTES OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS	171

Nusratova Mexriniso Baxshilloyevna,
Buxoro innovatsiyalar universiteti dotsenti,
psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

PEDAGOG VA TALABA O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING SHAXSDA ALTRUIZM MOTIVLARINING SHAKLLANISHIGA TA'SIRI

Annotatsiya: *Maqolada pedagog-talaba munosabatlarining shaxsda altruizm motivlarini shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi ijtimoiy-psixologik omillarning tahlili keltirilgan. Pedagog-talaba munosabatlarining shaxsda altruizmning shakllanishida konativ, kognitiv, hissiy-emotsional, ijtimoiy va psixologik omillar ilmiy jihatdan asoslangan.*

Kalit so'zlar: *altruizm, motivatsiya, pedagog-talaba munosabatlari, pedagogik ta'sir, shaxsiy rivojlanish, ta'lim jarayoni, tarbiyaviy jarayon, ijtimoiy mas'uliyat, empatiya, shaxsiy fazilatlar, o'qituvchining roli, talabaning faolligi, ta'lim muhitining ahamiyati.*

Нусратова Мехриниso Бахшиллойевна
Доцент Бухарского университета инноваций Доктор философии (PhD) по психологическим наукам

ВЛИЯНИЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ПЕДАГОГА И СТУДЕНТА НА ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВОВ АЛЬТРУИЗМА У ЛИЧНОСТИ

Аннотация: *В статье представлен анализ социально-психологических факторов, влияющих на формирование мотивов альтруизма в отношениях учитель-ученик. Научно обоснованы волевые, когнитивные, сенсорно-эмоциональные, социальные и психологические факторы формирования альтруизма личности в отношениях учитель-ученик.*

Ключевые слова: *альтруизм, мотивация, отношения педагог-ученик, педагогическое воздействие, личностное развитие, воспитательный процесс, социальная ответственность, эмпатия, личностные качества, роль учителя, активность ученика, значимость образовательной среды.*

Nusratova Mehriniso Baxshilloyevna
Associate Professor, Bukhara University of Innovations Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences

THE IMPACT OF TEACHER–STUDENT RELATIONSHIPS ON THE FORMATION OF ALTRUISM MOTIVES IN THE INDIVIDUAL

Abstract: *The article presents an analysis of socio-psychological factors influencing the formation of altruism motives in teacher-student relationships. The volitional, cognitive, sensory-emotional, social and psychological factors in the formation of personality altruism in teacher-student relationships are scientifically substantiated.*

Key words: *altruism, motivation, pedagogical-student relations, pedagogical influence, personal development, educational process, educational process, social responsibility, empathy, personal qualities, teacher's role, student activity, importance of the educational environment.*

Kirish. Jahonning ilmiy tadqiqot markazalarida va oliy ta'lim muassasalarida altruizm motivlarining affektiv, kognitiv, emotiv, konativ komponentlarining xulq-atvoriga ta'sirini aniqlash, shaxslararo munosabatlarning turli ko'rinishlarida altruistik yo'nalganligi, ijtimoiy-psixologik omillarning shaxs axloqiy rivojlanishiga ta'sirini yoritib berish bilan bog'liq yo'nalishlardagi ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda. Garvard va Yel universitetlaridagi bir guruh psixolog olimlar katta yoshdagi shaxslarning ongida altruistik jazo modeli mavjudligini yana bir bor empirik tarzda tasdiqlashga erishishgan. Altruistik xulqning motivlari va kognitiv determinantlarini ijtimoiy-psixologik ta'sir mexanizmlari tomonidan anglanilgan darajasini aniqlash, shaxslararo

munosabatlardagi egoistik ustanovkalarni o‘zgartirish masalalari bilan bog’liq bo’lgan omillarni empirik jihatdan tadqiq qilishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunda jamiyatga raqamli texnologiyalarning kirib kelishi bilan bog‘liq ravishda shaxs qadriyatlari tizimida axloqiy transformasiyalarning kuzatilishi ko‘zga tashlanmoqda. Mazkur holat shaxsning axloqiy kognitsiyalarini barqaror rivojlantirish zarurati tug‘ilmoqda.

Bugungi globallashuv jarayonida «jamiyatdagi ijtimoiy-psixologik va oilaviy muammolar bilan ishlash tajribasiga ega hamda o‘zlariga yuklatilgan vazifalar ijrosini yuqori kasbiy darajada ta’minlay oladigan malakali kadrlar» tayyorlash bilan bog‘liq talablarning qo‘yilishi tanlangan mavzuning dolzarbligini yana bir karra asoslab beradi. Yuqorida keltirilgan tahliliy ma’lumotlarga asoslanib aytish mumkinki, psixologning kasbiy faoliyati negizida “yordam berishga undovchi xulq motivlari” yotadi. Biz dissertatsion tadqiqotimizda tanlab olgan «altruizm» fenomeni ham aynan sharqona milliylikni o‘zida mujassamlashtirgan va “yordam berishga undovchi xulqni” ifodalovchi tushunchadir. Altruizmning bosh g‘oyasi – o‘zgalar qiziqishlariga yo‘naltirilgan va hech qanday manfaat ko‘zlanmaydigan xulq-atvordir.

Altruizm fenomeni bir qancha fanlar doirasida tadqiq qilingan va uning o‘ziga xos jihatlari yoritib berilgan bo‘lishiga qaramay, psixologik mexanizmlarini milliy kontekstda o‘rganish masalasiga yetarlicha e’tibor qaratilmagan. Altruizm tushunchasiga olimlar turli izohlar berishgan. Jumladan, E.V.Sidorenkoning ta’kidlashicha, altruizm – bu subyektning ixtiyoriy ravishda o‘zgalarga yordam berishga qaratilgan erkin harakatidir.

V.V.Solovyov tadqiqotlarid esa altruizm deganda «boshqa insonlarga nisbatan axloqiy birdamlik»ni tushunishni taklif etadi.

Taniqli olim O.A.Gulevichning ta’kidlashicha, esa «altruizm – bu shaxsning o‘z manfaatlariga asoslangan boshqa mustaqil motivlardan farqli ravishda uning asosida o‘zgalarga beg‘araz g‘amxo‘rlik qilish va sevish, guruh uchun o‘zini fido qilish, mas’uliyatni his etish ehtiyoji yotadi». Yuqorida keltirilgan izohlarga asoslanib, shuni aytishimiz mumkinki, altruizm – shaxsning o‘zgalarning manfaatlariga yo‘nalgan, stenik hislar asosida yuzaga keladigan, qadriyatlar tizimida barqaror xarakterga ega bo‘lgan shaxs xususiyatidir.

Yuqoridagi izohlardan va atamaga berilgan tavsiflardan ham ko‘rinib turibdiki, altruizm fenomeni shaxsning ma’naviy qiyofasini izohlab beruvchi biosotsiopsixologik tushunchadir. Chunki, altruistik xulq tendensiyasi o‘ziga xos biogenetik, neyrodinamik asoslarga ega bo‘lish bilan bir qatorda ijtimoiy va psixologik omillarning o‘zaro integratsiyasi natijasida shaxs xulqida namoyon bo‘ladi. Altruizm shaxs xulq-atvorida quyidagi tamoyillar asosida reprezentasiyalanadi va uning ma’naviy qiyofasiga proyeksiyalanadi:

1. Adolatlilik tamoyili – ushbu tamoyil shaxsni o‘zgalar manfaatlariga zarar yetkazmasdan turib harakatlanishga undaydi;

2. O‘zaro hurmat tamoyili – o‘zini hurmat qilgan shaxs o‘zgalarning manfaatlarini va shaxsini ham hurmat qilishi bilan bog‘liq harakatlarda aks etadi;

3. Hamkorlik tamoyili – atrofdagilarning ehtiyojlari insonning shaxsiy manfaatlariga uyg‘unlashuvini nazarda tutadigan harakatlar tizimi hisoblanadi.

Altruizm fenomenining psixologik tamoyillaridan ham ko‘rinib turibdiki, bugungi kunda shaxslararo munosabatlarda mazkur jihatni qadriyat darajasiga aylantirish yoshlarni turli «ommaviy madaniyat» ko‘rinishlariga nisbatan «psixologik immunitet»ni shakllantirishning muhim komponenti hisoblanar ekan.

Yuqorida altruizmni biosotsiopsixologik tushuncha deb izohladik. Buning asosiy sabablari mazkur fenomenning shaxs qadriyatlar tizimida barqaror xususiyat sifatida shakllanishida o‘ziga xos bosqichlar mavjud bo‘lib, uning negizida biologik, psixologik, ijtimoiy determinantlar bir xil ta’sir darajasiga ega. Mazkur bosqich quyidagi ketma-ketlikda amalga oshadi:

- Altruistik mayllar – har bir shaxs dunyoga kelganda o‘z nasliga g‘amxo‘rlik qilish instinktlari bilan dunyoga keladi. Aynan ushbu instinktlar altruizmning biologik asosini belgilaydi va insonda anglanmagan altruistik xatti-harakatlarni faollashtiradi.

- Altruistik hislar – altruistik mayllar shaxsda altruistik reaksiyalarni yuzaga keltiradi. Mazkur reaksiyalar muayyan bir kechinmalar, hislar shaklida ifodalanadi. Altruistik hislar stenik xarakterga ega boʻlib, insonni kimgadir yordam berish uchun faollashtiradi.
- Altruistik ustanovkalar – shaxsning oʻziga beradigan ichki barqaror koʻrsatmalari tizimi.
- Altruistik yoʻnalganlik – shaxsning oʻzgalarga yordam berishga moyilligini anglatuvchi barqaror shaxs xususiyati.
- Altruistik xulq motivlari – shaxsni begʻaraz yordam berishga undovchi kuch.
- Altruistik xulq – anglangan yoki qisman anglangan oʻzgalarga begʻaraz yordam koʻrsatishga yoʻnalgan axloq.

Bizga ma’lumki, boʻlajak psixologlar shaxslararo munosabatlar hamda kasbiy shakllanish jarayonining subyekti sifatida muayyan bir guruh, jamiyat, etnos a’zosidir. Har bir guruh, jamiyat, millat shaxsning shakllanishiga oʻziga xos tarzda ta’sir etadi va uning ijtimoiy dunyoqarashi, axloqiy tamoyillarini shakllanishiga ta’sir etadi. Shaxsdagi altruistik xulq motivlarining reprezentatsiyalanishi ham aynan ijtimoiy ta’sir mexanizmlarini shaxs tomonidan anglanilganligi hamda axloqiy tushunchalar tizimini shakllanganlik darajasiga bogʻliqdir.

Biz talabalarda altruistik motivlarni shakllanishiga pedagog munosabatini ta’sirini ko’rib chiqdik. Buning uchun Metodika A.M.Markova A.Y.Nikonova bilan birgalikda ishlab chiqilgan yondashuvga asoslanadi. Mualliflar pedagog mehnatining uslubiga ta’rif berishda quyidagi xususiyatlarga asoslanishgan:

- ✓ uslubning mazmuniy xususiyatlari (oʻqituvchi oʻz mehnatining jarayoni yoki natijasiga manfaatli yoʻnalganligi);
- ✓ pedagogning oʻz ish faoliyatida nazorat-baholash bosqichlarini qoʻllashi;
- ✓ uslubning dinamik xarakteristikalari (moslashuvchanlik, barqarorlik, oʻzgaruvchanlik va boshqalar);
- ✓ samaradorlik (oʻquvchilarning bilim darajasi va oʻrganish koʻnikmalari, shuningdek, ularning oʻrganilayotgan mavzuga qiziqishi).

Umumiy natijalarni baholashda quyida keltirilgan me’yoriy ko’rsatkichlardan foydalanish mumkin:

1. Emotsional-improvizatsion uslub **(**EIU).
2. Emotsional-improvizatsion uslubga ega pedagoglar oʻquv jarayoniga asosiy e’tibor qaratishlari bilan ajralib turadilar. Bunday pedagog yangi materialning tushuntirishini mantiqiy va qiziqarli tarzda tuzadi, lekin tushuntirish jarayonida u koʻpincha oʻquvchilar bilan qaytar aloqa qilmaydi.

2. Emotsional-metodik uslub (EMU). Emotsional-metodik uslub**ga** ega pedagog oʻquv jarayoni va natijalariga yoʻnaltirilganligi, oʻquv jarayonini adekvat rejalashtirish, yuqori samaradorlik va intuitivlikning refleksivlikdan ma’lum darajada ustunligi bilan tavsiflanadi. Ta’lim jarayoniga ham, natijalariga ham e’tibor qaratgan bunday pedagog oʻquv jarayonini yetarli darajada rejalashtiradi, barcha oʻquv materialini bosqichma-bosqich ishlab chiqadi, barcha oʻquvchilarning (kuchli va zaif) bilim darajasini diqqat bilan kuzatib boradi, uning faoliyati doimiy ravishda mustahkamlash va oʻquv materialini takrorlash, oʻquvchilar bilimini nazorat qilishni oʻz ichiga oladi.

3. Mulohazali-improvizatsion uslub (MIU). Mulohazali-improvizatsion uslubga ega pedagog oʻquv jarayoni va natijalariga yoʻnaltirilganligi va oʻquv jarayonini adekvat rejalashtirishi bilan tavsiflanadi. Emotsional uslubga ega boʻlgan pedagoglar bilan solishtirganda, mulohazali-improvizatsion uslubga ega pedagog oʻqitish usullarini tanlash va oʻzgartirishda kamroq tashabbuskorlik ko’rsatadi, har doim ham ishning yuqori sur’atini ta’minlay olmaydi, jamoaviy munozaralarni kamroq ishtirok etadi.

4. Mulohazali-metodik uslub (MMU). Birinchi navbatda ta’lim natijalariga e’tibor qaratgan va ta’lim jarayonini adekvat rejalashtirishgan, mulohazali-metodik uslub ega pedagog oʻqitish vositalari va usullaridan foydalanishda konservativdir. Yuqori metodiklik (tizimli mustahkamlash, oʻquv materialini takrorlash, talabalar bilimini nazorat qilish) standart qo’llaniladigan oʻqitish usullari to’plami, oʻquvchilarning reproduktiv faolligini afzal ko’rish va jamoaviy muhokamalar bilan uyg’unlashgan. Suhbat jarayonida mulohazali-metodik uslubga ega boʻlgan pedagog talabalarning

bir qismiga murojaat qiladi, har biriga javob berishga ko'p vaqt ajratadi, zaif talabalarga alohida vaqt ajratadi.

Biz talabalardagi altruizmni shakllanganligini aniqlashga qaratilgan metodika bilan mazkur so'rovnoma orasidagi bog'liqlik quyidagicha tavsiflandi.

1-jadval

Talabalarda altruistik motivlarni namoyon bo'lishiga pedagog uslubning ta'siri (n=227+61)

Omillar	Emotsional-improvizatsion uslub (EIU)	Emotsional-metodik uslub(EMU)	Mulohazali-improvizatsion uslub (MIU)	Mulohazali-metodik uslub (MMU)
Altruizm	0,041	0,063	0,297*	0,110

Izoh: * $p \leq 0{,}05$; ** $p \leq 0{,}01$

Pedagoglarda natijalarning tahlil yuzasidan ahamiyatli sanalgan shkalalarini ko'rib chiqadigan bo'lsak, mulohazali-improvizatsion uslub ($r=0{,}297$; $p \leq 0{,}05$) bilan altruizm motivlar ijobiy natija bergan. Bugungi yoshlar har tomonlama rivojlangan, o'ziga, boshqa insonga, jamiyatga, tabiatga va mehnatga o'z to'g'ri munosabatini bildira oladigan, mustaqil faoliyat ko'rsata oladigan, ijodkor, tashabbuskor va tadbirkor bo'lmog`i lozim. Talabada ana shu xususiyatlarning rivojlanishi so'zsiz pedagogga, uning o'quv-tarbiya jarayonini to'g'ri boshqara olishiga va talabalar bilan o'rnata oladigan muomala va munosabatlariga bog'liq. Chunki aynan pyedagogik voqelikda o'z-o'zini tahlil etish ko'nikmalarini rivojlantirishning ahamiyati ularning o'zi haqidagi tasavvurlari, qiziqishlari, motiv, ehtiyojlari tizimi sifatida tushuniladigan "Men-konsepsiyasi" ning rivojlanishiga undovchi ichki omillarning eng asosiylaridan biridir. Bunday pedagog yangi materialning tushuntirishini mantiqiy va qiziqarli tarzda tuzadi. Bundan tashqari, aynan mulohazali improvizasion uslub talabalarning altruizm motivlarini rivojlanishiga integrativ ta'sir etishi aniqlangan

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, talaba-pedagog munosabatlari bevosita shaxsda altruizm motivlarini shakllanishiga ta'sir etmay qolmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Atabayeva N.B. Shaxsda altruizmni shakllantirishning nazariy asoslari. // Pedagogika – Toshkent, 2022. №5. B. 98-101.
2. Нусратова М.Б. Характеристика альтруистического поведения личности. //International Conference of Artificial Intelligiance on Science and Education. New York, USA. october, 2023. – P.127-129.
3. Nusratova M.B. Shaxsdagi altruistik xulq motivlarining gender farqlari. //Psixologiya ilmiy jurnal. ISSN 2181-5291. Buxoro. №3, 2023.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi,
Buxoro shahri Alpomish ko‘chasi, 9-uy
Elektron manzil: aspec.uz
Telegram raqami: -998 (91) 245-46-66

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy-metodik jurnal.
Buxoro, 2026. № 4-Son.